

ارزیابی سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی در بستر مدل سیستمی

عاطفه شیخ‌اسلامی

گروه حقوق، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

Atefe.sheikheslami@iaua.ac.ir

قابل انتشار در دوره ۲۶ شماره ۷۱ (پاییز ۱۴۰۶) نشریه پژوهش‌های حقوقی

چکیده:

ارزیابی سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی و نحوه تأثیرپذیری از آنها، امری ضروری در شناسایی رویکرد قانونگذار به فرایند جذب و ادغام هنجارهای بین‌المللی است که خود ریشه در نوع تلقی از جهانی‌شدن، سیاست‌های جهانی کنترل جرم و مهمترین سازکار آن یعنی اسناد بین‌المللی دارد. از این‌رو، بررسی گفتمان‌های حاکم بر فرایند تأثیرپذیری از اسناد مذکور در بستر سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری داخلی در درک بهتر خروجی سیاست‌گذاری تقنینی ضروری می‌نماید. هدف از پژوهش حاضر بررسی مبنایی و ریشه‌ای چالش‌های سیاست جنایی ایران در قبال اسناد بین‌المللی با بهره‌گیری از نظریه سیستمی است.

این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی در پی واکاوی این مسأله است که گفتمان‌های حاکم بر فرایند جذب و ادغام هنجارهای بین‌المللی چگونه خروجی قانونگذاری داخلی را در بستر سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری ایران سمت‌وسو بخشیده و تحت تأثیر قرار می‌دهند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گرچه تلاش‌های چشمگیری در پیشگیری، مبارزه با جرایم فراملی و هم‌سویی با اسناد بین‌المللی در قوانین داخلی شده، اما رویه‌های مشتت تأثیرپذیری از اسناد مزبور، در بستر گفتمان‌های حاکم و بسته به قدرت چانه‌زنی خود، خروجی‌های فرایند قانونگذاری را به سمت غیرمنسجمی سوق داده که مهم‌ترین نمود آن در تصویب قوانین ضعیف یا ناکارآمد، پرهزینه شدن پیوستن به فرایند بین‌المللی مقابله با جرم و چالش‌های ملی و فراملی آن تبلور یافته است. برای برون‌رفت از این چالش‌ها، تدوین اصول شفاف قانون‌گذاری، تأسیس شورای سیاست جنایی تقنینی برای نظارت فنی و بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت آموزه‌های اسلامی جهت هم‌سوسازی قوانین داخلی و بین‌المللی پیشنهاد می‌شود.

کلیدواژه‌ها: سیاست جنایی تقنینی، اسناد بین‌المللی، مدل سیستمی، سیاست‌گذاری عمومی، قانونگذاری.

مقدمه

نفوذ جهانی شدن به ابعاد گوناگون زندگی بشری و تأثیر آن در جهانی شدن جرم و تهدید^۱، ضرورت بین‌المللی شدن سیاست‌های کنترل جرم را اجتناب‌ناپذیر کرده است. این امر بویژه با انعکاس خطرات آن^۲ در امنیت ملی و عمومی حساسیت دولت‌ها را برانگیخته است. وابستگی متقابل تهدیدات امنیتی در جهان امروز، رویکردی نظام‌مند و یکپارچه را برای مقابله با آنها ضروری کرده و تنها از طریق هماهنگی و اجرای اقدامات مشترک در سطوح ملی و بین‌المللی می‌توان تأثیرات مخرب این تهدیدات را خنثی و امنیت پایدار را برقرار نمود. این امر مستلزم عزمی جمعی و همکاری همه‌جانبه است.^۳ چرا که رویکرد حاکمیت به مقابله با جرایم فراملی، تحت تأثیر فناوری‌های نوین، ملاحظات امنیتی و الزامات بین‌المللی، پیچیده‌تر شده و این پیچیدگی با ضرورت ادغام و تطبیق سیاست‌های بین‌المللی با چارچوب حقوق داخلی، تشدید شده است.

در درک رویه‌های سیاست جنایی تقنینی ملی در برابر اسناد بین‌المللی توجه به جایگاه اسناد مذکور در نظام حقوقی ملی و قانون اساسی ضرورت دارد.^۴ در نظام حقوقی ایران، اسناد بین‌المللی، دارای جایگاه ویژه‌ای هستند که آنها را هم‌سطح قوانین داخلی، معتبر و "در حکم قانون" قرار می‌دهد. اما لازمه آن، تصویب اولیه این اسناد توسط مجلس شورای اسلامی و گذر از نظارت نهایی شورای نگهبان (در تطبیق با موازین اسلامی و قانون اساسی) در تصویب نهایی مصوبه مجلس است.^۵

با توجه به اینکه تعیین و تنظیم چارچوب سیاست جنایی تقنینی (سازکارهای قانونی کنترل جرم اعم از کنشی / واکنشی)، با حلقه سیاست‌گذاری عمومی متصل است، برای بررسی ریشه‌ای فرآیند قانون‌گذاری در مقابل اسناد بین‌المللی و درک چالش‌ها و تعارض‌های آن، باید این فرآیند را در چارچوب سیاست‌گذاری عمومی و عوامل مؤثر بر آن در ارزیابی شفاف‌تر عملکرد و خروجی‌ها آن (قوانین)، مطالعه کرد. این بررسی باید تأثیر پیچیده‌ی ملاحظات سیاسی، اقتصادی، حقوقی، فرهنگی، مذهبی و ایدئولوژیک و همچنین سیاست‌های کلی حاکم بر نظام قانون‌گذاری را که بر تعامل سیاست جنایی ملی و بین‌المللی اثر می‌گذارند، در نظر بگیرد. چرا که ارزیابی سیاست به تبیین و شفاف‌سازی ارزش‌ها می‌انجامد. این امر که در نظام دیوان‌سالار ایران مغفول مانده، با تعریف ارزش‌ها و ارزیابی اهداف، امکان نقد و اجماع عمومی را فراهم و به رفع تعارض بین سیاست‌گذاری و اجرا کمک می‌کند.^۶

یکی از روش‌های درک سیاست‌گذاری عمومی، در نظر گرفتن آن در قالب واکنشی به نظام سیاسی نسبت به فشارهایی که از محیط دریافت می‌کند، است.^۷ بر مبنای نظریه سیستمی^۸، سیاست‌گذاری عمومی، نتیجه و برون‌داد نظام سیاسی تلقی می‌گردد. در این چارچوب، نظام به مجموعه‌ای از نهادهای مرتبط و عملکردهای معطوف به تبدیل مطالبات عمومی به تصمیمات الزام‌آور تعبیر می‌شود. بر این اساس عناصر نظام در تعامل متقابل بوده و به هم مرتبط هستند.^۹ این جریان عام سیاست‌گذاری در شکل‌گیری

^۱ نک: امیرحسین علینقی، «جهانی شدن تهدید»، مطالعات راهبردی، ۱ (۱۳۸۲)

^۲ نک: سید ابراهیم قدسی و عاطفه شیخ اسلامی، واکنش‌های بین‌المللی به خطرات جهانی‌شدن از منظر حقوق کیفری بین‌المللی، (بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران، ۱۴۰۲)

^۳ Katarzyna Maniszewska, Globalization of Security Threats: A Vicious Circle, Social Inclusion, 12(2024),

1

^۴ در خصوص ارتباط نظام حقوقی ملی و حقوق بین‌الملل و نظریه‌های مونیسم و دوالیسم، نک: محمدرضا ضیائی بیگدلی، حقوق بین‌الملل عمومی، تهران: گنج دانش، چ ۸۲، ۱۴۰۳.

^۵ نک: اصول ۴، ۷۷، ۷۲، ۹۴، ۹۳ و ۱۲۵ ق.ا و ماده ۹ ق.م

^۶ کیومرث اشتریان و راضیه تمامی میندی، «ساماندهی ارزیابی سیاست‌های عمومی در جمهوری اسلامی ایران»، (۱۳۹۳). دانش سیاسی، ش. ۲ (۱۳۹۳)، ۷.

^۷ تامس دای، «مدل‌های تحلیل سیاست‌گذاری عمومی»، مترجم: سویل ماکویی، مطالعات راهبردی، ۳۹ (۱۳۸۷)، ۷۰.

^۸ System Model

^۹ - David Easton, "An approach to the analysis of political systems", World Politics, Vol.9, No.3,

1957, ۳۸۴

سیاست جنایی تقنینی مؤثر بوده و از این رو، در آسیب‌شناسی فرایند قانونگذاری، توجه به رویکردها، نظریات و چارچوب‌های فکری مشخصی که سیاستگذاری عمومی مبتنی بر آنها است، اهمیت می‌یابد.^{۱۰}

این پژوهش، با روش توصیفی-تحلیلی به دنبال پاسخ به این پرسش است که سیاست جنایی تقنینی ایران نسبت به اسناد بین‌المللی در بستر اصول بنیادین قانونگذاری، مقتضیات ملی، تعهدات بین‌المللی و فشارهای محیط سیاسی چه جهت‌گیری‌هایی داشته و خروجی حاصل از این فرایند در قالب قوانین داخلی تحت تأثیر چه سیاست‌هایی بوده است؟ بررسی خروجی قانونگذاری در این فرایند، مبین عدم انسجام، آشفتگی و تشتت حاکم بر روندهای سیاست جنایی و عدم قاطعیت در قبال اسناد بین‌المللی است. بدیهی است که درک این عدم انسجام در خروجی قانونگذاری و واکاوی چرایی آن، نیازمند نگاه مبنایی‌تر به فرایند تقنینی در ارتباط با این اسناد، نوع رویکرد سیاست‌گذاران به آنها، گفتمان‌های حاکم بر این فرایند و بویژه نوع خوانش از رسالت، کارکرد و اهداف این اسناد و تأثیر آن در جذب و ادغام هنجارهای بین‌المللی در حقوق داخلی است. از این رو برای روشن شدن مطلب، از بُعد نظری، از مدل سیستمی (ورودی-خروجی) سیاست‌گذاری عمومی استفاده شده است و این امر در کنار بررسی جهت‌گیری‌های جریان قانونگذاری در قبال اسناد بین‌المللی و رویکردهای حاکم بر آن، نوآوری پژوهش حاضر بشمار می‌رود.^{۱۱} بدون تردید، بررسی رویکردهای حاکم بر سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی، مطالعه گفتمان‌های حاکم بر آن، روندهای تأثیرپذیری از آنها و آسیب‌شناسی این روندها در درک دقیق‌تر جعبه سیاه^{۱۲} سیاست جنایی تقنینی ایران در این زمینه، ریشه‌یابی تشتت حاکم بر خروجی قانونگذاری و عدم قاطعیت آن در برابر اسناد مذکور مؤثر خواهد بود.

بر این اساس، پس از تبیین چارچوب مفهومی مدل سیستمی و واکاوی بسترها و گفتمان‌های حاکم بر سیاست جنایی تقنینی ایران، سازوکارهای تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی در فرایند قانونگذاری و همچنین جهت‌گیری‌های حاکم بر این تعامل مورد تحلیل قرار می‌گیرد. این واکاوی در نهایت به آسیب‌شناسی فرایند قانونگذاری و ارزیابی خروجی‌های آن در چارچوب مدل سیستمی منجر خواهد شد.

۱- چارچوب مفهومی: مدل سیستمی

از منظر نظریه‌های سیاست‌گذاری، می‌توان مدل سیستمی (مدل نظام‌ها) را به‌مثابه پاسخی از سوی نظام سیاسی به فشارهای محیطی تلقی نمود. ارزش تحلیلی این مدل در پاسخ به مباحثی نظیر تأثیرگذاری داده‌های ورودی بر محتوای سیاست‌گذاری نهفته است.^{۱۳} شکل شماره ۱ در این زمینه قابل توجه است.^{۱۴}

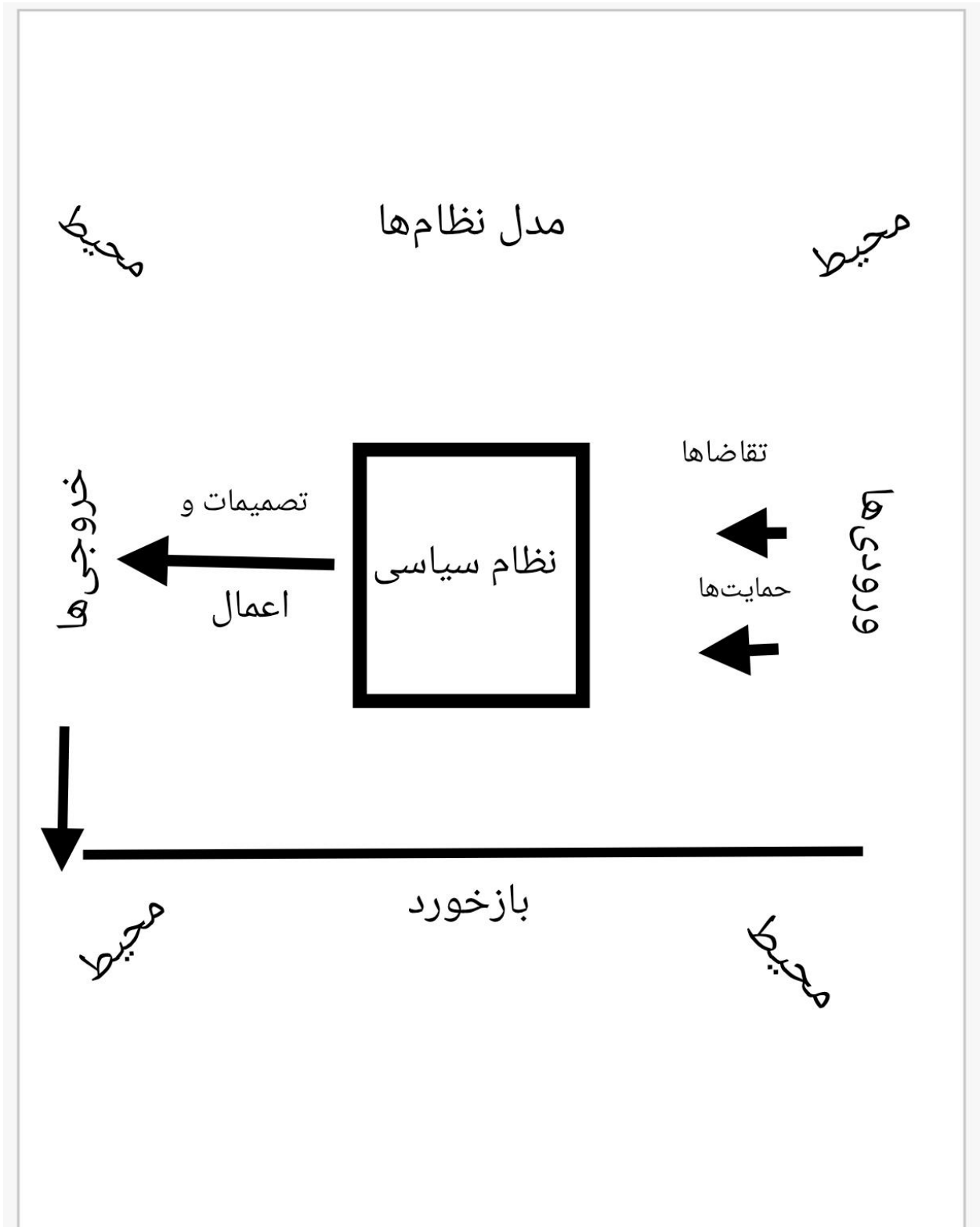
^{۱۰} فرهاد رهبر و میثم امیری، «اقتصاد رفتاری و سیاست‌گذاری عمومی»، *برنامه‌ریزی و بودجه*، ۱۲۷ (۱۳۹۳)، ۱۵۰.
^{۱۱} پژوهش حاضر نسبت به کتاب «سیاست جنایی تقنینی ایران در تعامل و تقابل با اسناد بین‌المللی» از منظر نگاه مبنایی، چارچوب نظری، بسط و بررسی دقیق‌تر گفتمان‌های حاکم بر سیاست جنایی تقنینی و تجدیدنظر در برخی روندها و رویکردهای قانونگذاری در قبال اسناد بین‌المللی، نوآوری دارد. (نک: عاطفه شیخ اسلامی، سیاست جنایی تقنینی ایران در تعامل و تقابل با اسناد بین‌المللی، (تهران: مجد، ۱۴۰۲))
^{۱۲} جعبه سیاه تصمیم‌گیری موسوم به فرایند تبدیل.

)Thomas A. Brklund, An Introduction to t'e Pohcy Process Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making, (New York:M.E. Sharpe, Armonk,2010),26(

^{۱۳}-تامس دای، پیشین، ۷۰-۷۱

^{۱۴} -David Easton, ibid.

شکل شماره ۱

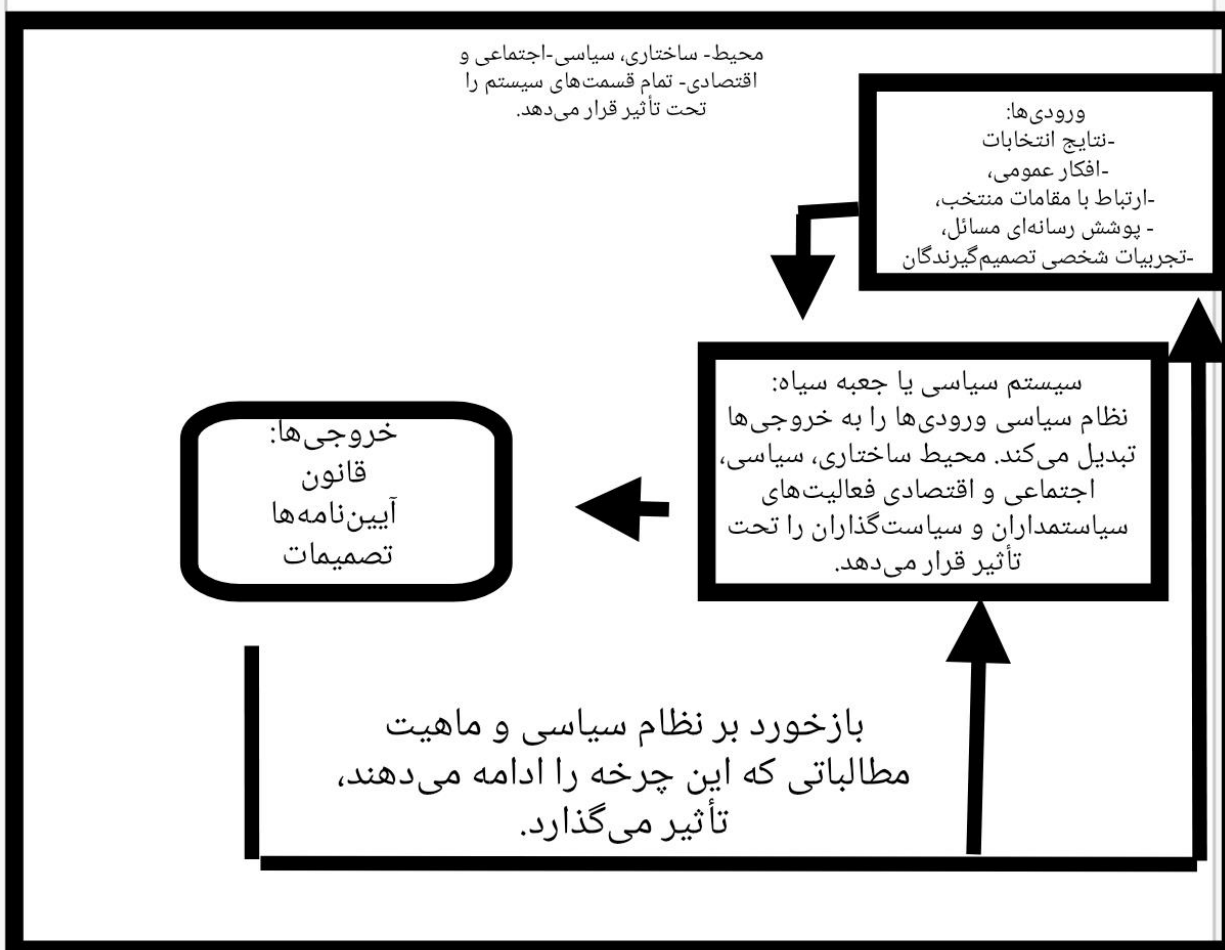
طبق مدل سیستمی که با نام دیوید ایستون شناخته می‌شود، می‌توان عملکرد نظام سیاسی را مانند یک سیستم زنده تصور کرد که فرآیندهای حیاتی‌اش با درون سیستم و با محیط اطراف در تعامل است. در این مدل، مشکلات و خواسته‌های مردم از کانال‌های مختلف (مانند اعتراضات، رسانه‌ها، یا انتخابات) به‌عنوان «ورودی» به نظام سیاسی وارد می‌شوند. نظام سیاسی که شامل نهادهایی مانند مجلس و دولت است، این ورودی‌ها را دریافت کرده و پس از پردازش (که به آن «جعبه سیاه» می‌گویند)، در قالب «خروجی» یعنی همان قوانین و سیاست‌های عمومی پاسخ می‌دهد. هدف این سیستم، حفظ ثبات خود از طریق پاسخگویی به این فشارها است. نقطه ضعف اصلی مدل ایستون این است که توضیح نمی‌دهد داخل آن «جعبه سیاه» دقیقاً چه اتفاقی می‌افتد و تصمیمات چگونه و توسط چه کسانی گرفته می‌شوند. به همین دلیل، بسیاری از تحلیلگران سیاست‌گذاری عمومی ترجیح می‌دهند به جای تمرکز صرف بر ورودی و خروجی، فرآیندهای درونی تصمیم‌گیری را نیز مورد بررسی قرار دهند.^{۱۵} سیستم ورودی-خروجی، ساده‌ترین مدل فرآیند سیاست‌گذاری است. ورودی‌ها، مسائل، فشارها، اطلاعات و موارد مشابه مختلفی هستند که کنشگران سیستم به آنها واکنش نشان می‌دهند. خروجی‌ها، به ساده‌ترین عبارت، تصمیمات سیاست‌گذاری عمومی برای انجام یا عدم انجام کاری هستند.^{۱۶} تصویری ساده از این سیستم در شکل شماره ۲ نشان داده شده است.^{۱۷}

^{۱۵} - فرهاد رهبر و میثم امیری، پیشین، ۱۶۳-۱۶۵

^{۱۶} -Thowas A. Brkland,op.cit,26

^{۱۷} Ibid,27

مدل سیستمی سیاست و خط‌مشی (سیاست‌گذاری)

محیط سیاست‌گذاری:
عوامل ساختاری، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و سایر عواملی که بر سیاست‌گذاری تأثیر می‌گذارند و از آن ناشی می‌شوند

جعبه سیاه:
بخشی از هر مدل یا نظریه سیستمی که صرفاً عملکرد آن را فرض می‌کند، بدون اینکه توضیح دهد چگونه آن بخش از سیستم، ورودی‌ها را به خروجی‌ها تبدیل می‌کند

۲- بسترها و گفتمان‌های حاکم بر سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی

تحلیل سیاست جنایی تقنینی ایران در تعامل با اسناد بین‌المللی، مستلزم بررسی نظام‌مند دو مؤلفه اساسی و مرتبط است: نخست، سیاست‌های کلی حاکم بر نظام قانون‌گذاری و دوم، مبانی فکری و گفتمان‌های اثرگذار بر این فرایند. واکاوی این دو مؤلفه، به عنوان پیش‌نیازی اجتناب‌ناپذیر در درک ساختار حاکم بر تولید قوانین کیفری جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با مقتضیات و تعهدات بین‌المللی، ضروری است.

۲.۱. سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری جمهوری اسلامی ایران

در تبیین مؤلفه نخست باید به اصلی‌ترین منشأ قانونگذاری در بستر سیاست‌گذاری عمومی و چارچوب حقوق اساسی ایران، یعنی موازین شرعی اشاره کرد. بر این اساس، اصل ۴ قانون اساسی بر لزوم مطابقت کلیه مصوبات قانونی با موازین شرعی، به‌ویژه در پرتو اصل ۷۲ همان قانون، که بر ممنوعیت تصویب قوانین مغایر با موازین اسلامی و قانون اساسی توسط مجلس شورای اسلامی دلالت دارد. تشخیص این امور بنابر تصریح اصول پیش‌گفته با شورای نگهبان است. همچنین، اصل ۱۱۰، معین کردن سیاست‌های کلی نظام بعد از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و همچنین نظارت بر حسن اجرای این سیاست‌ها را از وظایف و اختیارات رهبر برشمرده است. اهمیت این نهاد حقوقی در بستر مفهوم سیاست‌گذاری و قانونگذاری در چارچوبی خلاصه می‌شود که در آن مبانی و اصول کلی حاکم بر سیاست‌گذاری عمومی توسط قانون اساسی تبیین و جزئیات سازکارهای نیل به آن تحت عنوان سیاست‌های کلی توسط مقام رهبری تعیین و مورد نظارت قرار می‌گیرد. این سیاست‌ها، جهت‌گیری‌های بنیادین را در تمامی ابعاد حکمرانی تبیین و اصول ارزشی نظام و وظایف ساختارهای اجرایی را پیوند می‌دهد.^{۱۸} در سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری ابلاغی مقام رهبری ۹/۷/۱۳۹۸ به قوای سه‌گانه، علاوه بر تصریح بر منشأ اصلی قانونگذاری، بر مواردی چون وضع قوانین مورد نیاز جهت تحقق هر یک از سیاست‌های کلی، رعایت اصول قانون‌گذاری، معطوف بودن به نیازهای واقعی، شفافیت و ابتناء بر نظرات کارشناسی تأکید شده است.

با توجه به اینکه خلق قانون نیازمند طی مراحل است که از آن به فرایند ایجاد قانون تعبیر شده است^{۱۹}، بررسی گفتمان‌های حاکم بر این فرایند در درک خروجی قانونگذاری حائز اهمیت می‌باشد. چرا که تصویب قوانین مؤثر، مستلزم تطبیق هنجارهای بین‌المللی با سیاست‌های کلی نظام و مقتضیات ملی است. هرچند، اندیشمندان توجه چندانی به گفتمان‌های موجود ندارند. در فرایند قانونگذاری، هر گروه در نتیجه ائتلاف‌های حاصله مطالباتی را مطرح می‌کند که عاملی برای بروز تعارض و چالش با سایر گروه‌ها است که هریک نماینده گفتمانی هستند که برای خود مطالبات مشخصی دارند و برپایه آن وارد عرصه قانونگذاری شده‌اند.^{۲۰} گفتمان‌های مؤثر بر فرایند قانونگذاری کیفری ایران در قبال اسناد بین‌المللی، در بستر جهانی شدن و تأثیر آنها بر خروجی قانونگذاری، محور بحث بخش بعدی را تشکیل می‌دهد. این بررسی، همچنین مبنا و چارچوب تحلیلی لازم برای آسیب‌شناسی سیاست جنایی تقنینی ایران در چارچوب مدل ورودی-خروجی را فراهم می‌آورد.

۲.۲. گفتمان‌های حاکم و جریان‌های فکری مؤثر بر سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی

مؤلفه دوم در ارزیابی سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی، گفتمان‌های حاکم و جریان‌های فکری مؤثر در فرایند قانونگذاری است. توضیح آنکه گروه‌های نفوذ در دنیای معاصر با هدف پیشبرد منافع خود، از طریق لابی‌گری و تأثیرگذاری بر کمیسیون‌ها و نمایندگان، مسیر سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری را به نفع خود شکل می‌دهند. از این‌رو، مجلس قانونگذاری هدف

۱۸- علی‌غلامی و علی بهادری جهرمی. «مفهوم، ماهیت و نظارت بر اجرای سیاست‌های کلی نظام»، دانش حقوق عمومی، ۳ (۱۳۹۲)، ۵۷.
۱۹ سکینه خانعلی پور و آجارگاه و جلیل محبی، «گفتمان‌های کلان اثرگذار بر فرایند قانونگذاری کیفری»، مجلس و راهبرد، ۹۶ (۱۳۹۷)، ۷۱-۷۲.
۲۰ همان.

اصلی برخی گروه‌ها برای نفوذ است^{۲۱}. بویژه آنکه اتخاذ تصمیمات بر مبنای دیدگاه و فشار گروه‌ها و احزاب سیاسی (که مبتنی بر مصالحی است که برای حزب یا گروه اهمیت دارد)، یکی از شیوه‌های مورد استفاده سیاست‌گذاران برای تصمیم‌گیری در قانونگذاری^{۲۲} می‌باشد. در واقع جرم، محصول جهان‌بینی مبتنی بر منافع و ارزش‌های خاص است^{۲۳}.

اهمیت سیاستگذاری عمومی در تعیین سرنوشت یک ملت، با در نظر گرفتن آن به‌عنوان تصمیمات و انتخاب‌های حکومت‌ها در عملکرد خود، روشن می‌شود. در واقع، دخالت فعالان و گروه‌های ذی‌نفع با اهداف متفاوت، ممکن است موجب انحراف هدف سیاست‌ها و پیامدهای آنها برای جامعه شود^{۲۴}. برخی دکتربین در خصوص عملکرد قانون در ارتباط با سیاست به سه جنبه اشاره کرده‌اند: هدف، وسیله و مانع (در خصوص مورد اخیر، قانون ممکن است به‌عنوان یک مانع در راه تحقق اهداف سیاسی خاصی توسط سیاست تفسیر شود. چنین وضعیتی بستری را فراهم می‌کند که در آن یا سیاست بر قانون غلبه می‌کند یا برعکس)^{۲۵}.

از این رو، گفتمان حاکم بر سیاست جنایی تقنینی ایران، نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌دهی به خروجی فرآیند قانونگذاری دارد. در این فرآیند، گفتمان، مجموعه مطالباتی است که گروه‌ها مبتنی بر ارزش‌ها، مصالح و باورهای خود ارائه می‌دهند. این امر زمینه‌ساز توجیه تصویب قوانین خاص صرفاً بر اساس ایدئولوژی‌ها و فارغ از شرایط واقعی، جهت تأثیرگذاری بر فرآیند قانونگذاری و تحقق اهداف گروهی است^{۲۶}. بنظر می‌رسد قدرت این گفتمان در چانه‌زنی برای عدم تصویب قوانین یا جهت‌دهی به آنها در مسیری غیر از مسیر موردنظر اسناد بین‌المللی منبع را نیز نمی‌توان نادیده گرفت. در واقع، یکی از مهم‌ترین مشکلات گفتمان سیاسی، توان چانه‌زنی و نفوذ آن از راه کنشگران و نمایندگانی است که قادرند به آسانی موجب فاصله گرفتن قوانین از مسیر علمی و واقعی خود و درگیر شدن آن در سیاست‌بازی شود^{۲۷}.

مطالعه قوانین ایران نشان می‌دهد که تعدد گفتمان‌های حاکم بر سیاست جنایی تقنینی، منجر به پراکندگی، سردرگمی و عدم قاطعیت آن در مواجهه با اسناد بین‌المللی شده است. گفتمان‌های حاکم در این جریان در چهار دسته ۱- گفتمان تقابل با اسناد بین‌المللی مبتنی نوع رویکرد به جهانی شدن، ۲- گفتمان تقابل با اسناد بین‌المللی مبتنی بر قاعده نفی سبیل و منع سلطه‌پذیری، ۳- گفتمان تعامل با اسناد بین‌المللی مبتنی نوع رویکرد به جهانی شدن و ۴- گفتمان تعامل با اسناد بین‌المللی مبتنی بر منافع ملی، سیاسی و اقتصادی، در جدول شماره ۱ به تفکیک نوع گفتمان، دسته‌بندی گفتمان و آثار گفتمان در خروجی فرآیند قانونگذاری در برابر اسناد بین‌المللی نشان داده شده است.

^{۲۱} - وحید سینائی و سمیه زمانی، «نقش مجالس قانونگذاری در فرآیند سیاستگذاری؛ به سوی یک الگوی نظری»، راهبرد، ۵۸ (۱۳۹۰)، ۸۸-۸۹

^{۲۲} - پدram سعید، «راهنمای سیاستگذاری در قانونگذاری: بررسی الگوی «ارزیابی تأثیرات قانون»»، مجلس و پژوهش، ۴۰ (۱۳۸۲)، ۲۲۰-۲۲۱

^{۲۳} Stückler, Andreas. «Legislation and discourse Research on the making of law by means of discourse analysis». In: *The Sociology of Knowledge Approach to Discourse*. Reiner Keller, Anna-Katharina Hornidge, Wolf Schünemann (Edited), (London: Routledge.(2018), 113

^{۲۴} - حسین رضائی خردمردی، حمید احمدی و مهدی ذاکریان امیری، «انگیزه کنشگران در سیاستگذاری عمومی؛ نگاهی نو به نفع شخصی در نظریه انتخاب عمومی»، *سیاست‌گذاری عمومی*، ۳ (۱۳۹۹)، ۱۴۲

^{۲۵} MIRO CERAR, The Relationship Between Law and Politics, *Annual Survey of International & Comparative Law*, 1 (2009), 19

^{۲۶} - سکینه خانعلی پور واجارگاه و جلیل محبی، پیشین، ۷۷، ۷۴-۷۹

^{۲۷} - همان، ۷۷

جدول شماره ۱

نوع گفتمان	دسته‌بندی گفتمان	آثار گفتمان در خروجی فرایند قانونگذاری
۱-گفتمان تقابل با اسناد بین‌المللی مبتنی بر نوع رویکرد به جهانی شدن	-جهانی شدن به‌عنوان پروژه (جهانی‌سازی / معادل آمریکایی شدن) ^{۲۸}	۱- خروجی: انفعال در برابر اسناد بین‌المللی در قالب: عدم تصویب اسناد بین‌المللی و تأثیرپذیری از آنها در حقوق داخلی ^{۲۹}
۲-گفتمان تقابل با اسناد بین‌المللی مبتنی بر قاعده نفی سبیل ^{۳۰}	-منع سلطه‌پذیری ^{۳۱}	خروجی: انفعال در برابر اسناد بین‌المللی در قالب:

^{۲۸}-در این دیدگاه «جهانی شدن هم فاعل‌مند است و هم نیت‌مند و نقطه آغاز و فرجام قضیه مشخص است.(غربی‌سازی و استعمار)». نک: سلیمان

صادقی‌زاده، «چالش‌های عمده در تبیین پدیده جهانی شدن»، فصلنامه سیاست، ۳(۱۳۹۳)، ۶۳-۶۵

-^{۲۹}در این زمینه واکنش برخی نمایندگان مجلس در جلسه ش. ۲۴۸ در مخالفت با تصویب لایحه الحاق دولت به کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی مصوب ۰۳/۰۷/۱۳۹۷ و کنوانسیون مقابله با تأمین منابع مالی تروریسم که در تأمین نظر گروه ویژه اقدام مالی ضروری بودند، قابل توجه است که با اظهاراتی از جمله «ما چه کار کنیم که کنوانسیون‌های پخت‌وپز استکبار جهانی در مجلس تصویب نشود» و «این کنوانسیون‌ها و معاهدات یعنی برگشت به گذشته و دست برداشتن از ادعاهای انقلابی»(نک: روزنامه رسمی، مشروح مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی (دوره دهم)، جلسه ۲۴۸ (۱۳۹۸/۰۷/۱۵)، سال هفتاد و چهارم، ش. ۲۱۴۳۴، (۱۳۹۷)، ۸.

^{۳۰}-قاعده «نفی سبیل» بر مبنای مفاهیم برگرفته از قرآن کریم (۱۴۱ سوره نساء)، روایات (نک: سیف‌الله صرامی، «جایگاه قاعده «نفی سبیل» در سیاست‌های کلان نظام اسلامی»، مجله حکومت اسلامی، ۳۰(۱۳۸۹)) و نیز ادعای اجماع (نک: محمد رحمانی، محمد، (۱۳۸۲)، «قاعده نفی سبیل از منظر فریقین»، طلوع، ۶(۱۳۸۲)) و عقل، به معنای کلی جایز نبودن ولایت کافر بر مسلمان است. (نک: محسن احمدوند، محسن، محمدتقی قبولی و محمدتقی فخلعی، «نگرشی نو در مفاد قاعده نفی سبیل و نسبت سنجی آن با اصل عدالت در روابط بین‌المللی»، کاوشی نو در فقه، ۱(۱۳۹۵))

^{۳۱}- «خطر اصلی اسناد بین‌المللی این است که نگذارند فکر انقلاب به صورت تفصیلی در میان نخبگان و مدیران کشور مطرح شود و همه فرصت‌های کشور را به دامن مفاهیم منحط توسعه غربی بباندازند و در یک کلمه باید بگوییم «ذیل اسناد بین‌المللی، نفوذ همه‌جانبه در عرصه تصمیم‌سازی کشور در حال رقم خوردن است.» (هجوم اسناد بین‌المللی به هویت شیعی/ دستگاه تصمیم‌سازی کشور باید در دست تفکر انقلاب باشد، خبرگزاری رسمی حوزه، کد خبر: ۴۳۹۶۱۹، تاریخ ۱۳۹۶/۱۱/۱۵، دسترس‌پذیر در: <https://hawzahnews.com/x5L6Q>، آخرین دسترسی: ۱۴۰۴/۰۴/۲۹) // «قطعا ما با سازمان‌های بین‌المللی همکاری داشتیم، خواهیم داشت و داریم. مخالفت با این لایحه و عدم پذیرش این کنوانسیون به معنی ایجاد دیوار بین ایران و کشورهای دنیا نیست.

<p>۱- عدم تصویب اسناد بین‌المللی در حقوق داخلی (مثل کنوانسیون مقابله با تأمین منابع مالی تروریسم/ و تصویب قانون الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون مربوط به تأمین منابع مالی تروریسم ۱۳۹۶، مصوب مجلس شورای اسلامی که به دلیل عدم اظهار نظر و تأیید از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام، همچنان به تصویب نهایی نرسیده است).</p> <hr/> <p>۲- عدم تأثیرپذیری از محتوای اسناد بین‌المللی در حقوق داخلی (مثل کنوانسیون رفع هر نوع تبعیض علیه زنان و سند ۳۰/۲۰۳۰)</p> <hr/> <p>۳- تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی در تصویب قوانین داخلی به‌رغم عدم تصویب آنها در حقوق داخلی (مانند قانون مبارزه با قاچاق انسان ۱۳۸۳ که با تأثیرپذیری از پروتکل الحاقی نخست کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی (پالرمو/۲۰۰۰)، به تصویب رسیده است.^{۳۳}</p>		<p>(اصل ۱۵۳ ق.ا)</p>
<p>خروجی: رویکرد فعال در برابر اسناد بین‌المللی در قالب:</p> <p>۱- پیوستن به اسناد بین‌المللی به دلیل مقتضیات فراملی و ملی مثل کنوانسیون مبارزه با فساد (مریدا) و تصویب قانون مبارزه با پولشویی و اصلاح آن ۱۳۹۷</p> <hr/> <p>۲- تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی در راستای مقتضیات ملی و فراملی در تصویب قوانین داخلی به‌رغم عدم تصویب آنها در حقوق داخلی مثل قانون جرایم رایانه‌ای و ملهم از کنوانسیون جرایم سایبری (بوداپست)^{۳۵}</p>	<p>-جهانی شدن به‌عنوان فرایند (امری ناگهانی و اجتناب‌ناپذیر/ دربردارنده فرصت‌های ارتقاء^{۳۴})</p>	<p>۳- گفتمان تعامل با اسناد بین‌المللی مبتنی بر نوع رویکرد به جهانی شدن</p>

ما در کره زمین بهم پیوسته‌ایم، اما پیوستگی که متناسب با هنجارهای اعتقادی و ملی ما باشد» (روزنامه رسمی، مشروح مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی (دوره دهم)، جلسه ۱۷۰ (۱۳۹۶/۱۱/۰۴)، سال هفتاد و سوم، ش. ۲۱۳۴۰، ۳-۵-۶

^{۳۲} - عاطفه شیخ اسلامی، پیشین، ۲۸۳-۲۸۴ و ۳۴۵-۳۴۷

^{۳۳} - مرجان نگاهی مخلص آبادی، «جهانی شدن مقابله با قاچاق انسان و تأثیر آن بر سیاست جنایی تقنینی ایران»، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۲۳، (۱۳۹۱)۹

^{۳۴} - علی فرهادی محلی، «بررسی تحلیلی پدیده جهانی شدن با تمرکز بر حوزه فرهنگ»، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۵ (۱۳۹۰)، ۸-۹

^{۳۵} - بابک پورقهرمان، «مطالعه تطبیقی سازکارهای حمایت از بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای در حقوق کیفری ایران و اسناد بین‌المللی با تأکید بر کنوانسیون بوداپست»، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۱ (۱۳۹۶)، ۹

<p>خروجی: رویکرد فعال^{۳۷} در برابر اسناد بین‌المللی در قالب:</p> <p>۱-۴- تصویب اسناد بین‌المللی در حقوق داخلی (تصویب قانون الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون پالرمو مصوب ۰۳/۰۷/۱۳۹۷ مجلس شورای اسلامی که در ۲۴/۰۲/۱۴۰۴ موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد).</p> <p>۲-۴- تأثیرپذیری حداکثری از محتوای اسناد بین‌المللی در چارچوب سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری (قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ و کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ / قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک ۱۳۷۲)^{۳۸}</p>	<p>۱-۴- لزوم اتخاذ یک استراتژی هماهنگ و واحد که پوشش‌دهنده خلأهای تقنینی و اجرایی در سطح بین‌المللی باشد.</p> <p>۲-۴- برون رفت از فشار تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن در روابط تجاری منطقه‌ای و بین‌المللی و آثار آن در نظام اقتصادی کشور^{۳۶}</p>	<p>۴- گفتمان تعامل با اسناد بین‌المللی مبتنی بر منافع ملی-سیاسی-اقتصادی</p>
--	--	---

۳. آسیب‌شناسی سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی در بستر مدل سیستمی

چارچوب داخلی قانونگذاری (متشکل از سیاست‌های کلی حاکم بر آن و گفتمان‌های حاکم)، الگوی مواجهه سیاست جنایی تقنینی ایران با اسناد بین‌المللی را شکل می‌دهد. این درحالی است که تکرار گفتمان‌ها که هر یک در پی تحقق اهداف خاص خود هستند، نه تنها به شکافی معنادار میان قوانین مصوب و کارایی عملی آنها انجامیده و منجر به فقدان انسجام درونی سیاست جنایی تقنینی در برابر اسناد بین‌المللی و عدم تناسب با اهداف اجرایی شده بلکه خود به مانعی جدید در مسیر مقابله مؤثر با جرایم فراملی تبدیل گردیده است. این ناکارآمدی و پیامدهای ناشی از آن، لزوم واکاوی رابطه بین گفتمان‌های تقنینی، خروجی قانونگذاری و کاربرد عملی آنها را شکار می‌سازد. از این رو، اتخاذ یک رویکرد مبنایی به منظور آسیب‌شناسی این عدم انسجام و همسویی ضرورت دارد. واکاوی مکانیسم‌های تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی و رویکردهای حاکم بر فرآیند تقنین، چارچوبی تحلیلی برای شناسایی ریشه آسیب‌های سیاست جنایی تقنینی در مواجهه با این اسناد فراهم می‌کند. برای ارزیابی این فرایند پیچیده، باید به قلب فرآیند قانونگذاری متمرکز شد. در این مسیر، مدل سیستمی به عنوان چارچوبی تحلیلی، امکان درک نظام‌مند تبدیل هنجارهای بین‌المللی به قوانین داخلی را فراهم می‌آورد.

بر اساس مدل سیستمی، نظام سیاسی به مثابه یک «جعبه سیاه»، هنجارهای بین‌المللی را به عنوان ورودی دریافت و آن‌ها را به قوانین (خروجی) تبدیل می‌کند. این فرآیند تقنینی، جهت‌گیری کلان سیاست‌گذاران نسبت به اسناد بین‌المللی را آشکار می‌سازد.

^{۳۶} - کمیسیون حقوقی و قضایی دبیرخانه مجمع تشخیص در خصوص لایحه پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون پالرمو، تارنمای مرکز ملی اطلاعات مالی، ۱۸/۰۳/۱۴۰۴، آخرین دسترسی: ۰۵/۰۵/۱۴۰۴ (<https://www.fiu.gov.ir/ba18ma3>)

^{۳۷} - در این زمینه دلایل موافقان پیوستن به گروه ویژه اقدام مالی و کنوانسیون‌های موردنظر آن از جمله کنوانسیون مقابله با تأمین منابع مالی تروریسم قابل توجه است. از جمله مهمترین آنها عبارتند از: عزم ایران در مقابله با جرایم فراملی، توسعه روابط منطقه‌ای، جلوگیری از انزوای اقتصادی و آسیب‌های مالی و پرهیز از آثار منفی عدم تصویب چنین اسنادی و در نتیجه عدم عضویت در کارگروه ویژه اقدام مالی و پیامدهای آن. («همه چیز در مورد FATF / موافقان و مخالفان چه می‌گویند؟»، تارنمای خبرگزاری مهر، ۱۵/۱۰/۱۴۰۳، آخرین دسترسی: ۰۵/۰۵/۱۴۰۴، دسترس‌پذیر در: (<https://mehrnews.com/x36Rpf>)

^{۳۸} - عاطفه شیخ اسلامی، پیشین، ۸۴-۵۷

خروجی‌ها که محصول تعامل پیچیده‌ی سیاست‌های داخلی، ملاحظات امنیتی، مقتضیات بین‌المللی و گفت‌وگوهای حاکم است، لزوماً به بازتولید محض استانداردهای بین‌المللی منجر نمی‌شود. اما، کیفیت این خروجی‌ها شاخصی برای سنجش تعهدپذیری و همسویی حقوق داخلی با استانداردهای بین‌المللی، بویژه در مقابله با جرایم فراملی، محسوب می‌گردد. ضمن آنکه فرایند تبدیل (جعبه سیاه) متأثر از ویژگی‌های ساختاری نظام سیاسی در حوزه تقنین نیز می‌باشد^{۳۹} (نهادهای تقنینی، سلسله مراتب مربوط به آن و نظارت بر آن). رد ورودی (عدم تصویب اسناد یا تحریم جذب و ادغام هنجارهای بین‌المللی) یا خروجی معیوب و ناسازگار (قوانین پراکنده و فاقد انسجام) نتیجه این تعامل پیچیده و تعارض سیستمی میان سیاست‌ها، گفت‌وگوها و ملاحظات داخلی (با یکدیگر) و با الزامات بین‌المللی است.

بررسی سازوکارهای تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی در فرایند قانونگذاری و همچنین تبیین رویکردها و جهت‌گیری‌های حاکم بر آن، لازمهٔ آسیب‌شناسی سیاست جنایی تقنینی ایران است. تقسیم‌بندی این سازوکارها به مستقیم و غیرمستقیم نیز تنها زمانی معنای تحلیلی خود را آشکار می‌سازد که در پرتو همین جهت‌گیری‌ها مورد بررسی قرار گیرد؛ امری که با پرداختن همزمان به «چگونگی» و «چرایی» تأثیرپذیری، تحلیل خروجی قانونگذاری را شفاف‌تر می‌سازد. در بخش پیش رو، این امر در چارچوب مدل سیستمی صورت می‌پذیرد تا تبیینی روشن‌تر از این فرایند پیچیده ارائه شود.

^{۳۹} در حوزه قانونگذاری در حقوق ایران، نقش نهادهایی غیر از مجلس شورای اسلامی مثل مجمع تشخیص مصلحت نظام (اصل ۱۱۲ ق.ا) و شورای عالی امنیت ملی (اصل ۱۷۶ ق.ا) در فرایند سیاست‌گذاری و پیچیدگی‌های آن در بستر سیاست‌های کلی نظام را نمی‌توان نادیده انگاشت. در جمهوری اسلامی ایران اصل بر صلاحیت عام مجلس در قانونگذاری است، اما به جهت ماهیت انقلاب و نظام اسلامی و نوع ویژه دغدغه‌ها و آرمان‌هایش، نهادهای دیگری نیز تا حدودی مجاز به تصویب مقررات الزام‌آور هم‌وزن قانون عادی و یا برتر از آن یا وضع قانون در موضوع و موارد خاص و مشخص شده‌اند. (غلامحسین الهام و مهدی نورایی، «وحدت یا تعدد مراجع مقررکننده در نظام جمهوری اسلامی ایران و تأثیر آن بر نظام حقوق اداری»، *اندیشه‌های حقوق عمومی*، ۲ (۱۳۹۴)، ۲۰). از همین‌رو، آسیب‌های ناشی از تعدد مراجع قانونگذاری و عدم تعیین حدود صلاحیت آنها در حقوق ایران، خود، فرایند سیاست‌گذاری و قانونگذاری را با چالش‌های قابل توجهی روبه‌رو کرده است («آسیب‌شناسی نظام قانونگذاری جمهوری اسلامی ایران»، معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوق، دفتر مطالعات حقوقی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، (۱۳۹۸)، ۴، (<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/107747>) آخرین دسترسی: ۰۴/۰۶/۱۴۰۴)

-مقتضیات ملی و فراملی در جهانی شدن
سیاست مقابله با جرم و پیشگیری از آنها
-تعهدات بین المللی در برابر اسناد
بین المللی الزام آور در حقوق داخلی

گفتمان‌های عمده در جریان فرایند
قانونگذاری در برابر اسناد بین المللی:

۱-گفتمان تقابل با اسناد بین المللی مبتنی
نوع رویکرد به جهانی شدن
(جهانی شدن به عنوان پروژه)

۲-گفتمان تقابل با اسناد بین المللی مبتنی
بر قاعده نفی سبیل
(منع سلطه پذیری)

۳-گفتمان تعامل با اسناد بین المللی مبتنی
نوع رویکرد به جهانی شدن
(جهانی شدن به عنوان فرایند)

۴-گفتمان تعامل با اسناد بین المللی مبتنی
بر منافع ملی-سیاسی-اقتصادی
(۱- لزوم اتخاذ یک استراتژی هماهنگ و
پوشش دهنده خلأهای تقنینی و اجرایی در
سطح جامعه بین الملل
۲- برون رفت از فشار تحریم‌های اقتصادی
و تأثیر آن در روابط تجاری منطقه‌ای و
بین المللی و آثار آن در نظام اقتصادی
کشور)

سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری

۱. موازین شرعی

۲. قانون اساسی

۳. سیاست‌های کلی نظام

تصویب قوانین کیفی

محیط سیاست‌گذاری

با رویکرد منفعل در برابر اسناد بین المللی
مصوب/ غیرمصوب

با رویکرد فعال در برابر اسناد بین المللی
مصوب/ غیرمصوب

محیط سیاست‌گذاری

شکل شماره ۳

۳،۱. سازوکارهای تأثیرپذیری از اسناد بین المللی در فرایند قانونگذاری در بستر مدل سیستمی

با توجه به ملاحظات پیشین، برای شفاف‌سازی چگونگی تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی در فرایند قانونگذاری، لازم است اشکال مختلف آن به طور مجزا بررسی گردد. این تأثیرپذیری در سیاست جنایی تقنینی ایران عمدتاً در دو قالب مستقیم و غیرمستقیم قابل ملاحظه است. بررسی این دو قالب، ابزار تحلیلی مناسبی فراهم می‌آورد تا انسجام درونی سیاست تقنینی ارزیابی شده و ریشه آسیب‌ها در همان بستری جستجو شود که قوانین در آن زاده می‌شوند: یعنی رویکردها، جهت‌گیری‌ها و انتخاب‌های حاکم بر فرآیند تصویب قانون. در ادامه، هر یک از این دو شکل تأثیرپذیری بررسی شده‌اند. تأمل در این اشکال، ما را به این پرسش رهنمون می‌سازد که چه جهت‌گیری‌های کلانی بر فرآیند قانونگذاری حاکم است که اینگونه سازوکارهای تأثیرپذیری را شکل داده یا از آن متأثر می‌شوند.

۳,۱,۱. تأثیرپذیری مستقیم در فرایند قانونگذاری از اسناد بین‌المللی

سازوکارهای مستقیم تأثیرپذیری که متضمن رویکرد تعاملی صریح با هنجارهای بین‌المللی در قوانین داخلی است، عمدتاً از طریق الحاق و اجرای مستقیم اسناد، تحول قوانین در راستای عمل به تعهدات بین‌المللی و الگوبرداری مستقیم از چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی در قالب جرم‌انگاری‌های خاص و تدوین قوانین، عناوین مستقل و مرتبط با اسناد مذکور، منعکس می‌شود. مهم‌ترین اثر این تلاش، اهتمام در کاربست تعهدات بین‌المللی، کمک در پیشبرد روند بین‌المللی شدن مقابله با جرایم فراملی و نیز حمایت رسمی از هنجار مقرر در اسناد بین‌المللی در قوانین داخلی به‌رغم نواقص و ضعف‌های تقنینی است.

جرم‌انگاری پولشویی در قانون مبارزه با پولشویی (در پرتو کنوانسیون مریدا)^{۴۰} و اصلاح آن (۱۳۹۷)، کودک‌آزاری در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ (در پرتو مفاد کنوانسیون حقوق کودک)^{۴۱} و جرم‌انگاری تبلیغ تبعیض نژادی در قانون مصوب ۱۳۵۶ (تحت الزامات بین‌المللی برآمده از قانون مربوط به قرارداد بین‌المللی رفع هر نوع تبعیض نژادی ۱۳۴۷ و کنوانسیون بین‌المللی رفع هر نوع تبعیض نژادی ۱۹۶۵)^{۴۲} در این زمینه قابل توجه است.

۳,۱,۲. تأثیرپذیری غیرمستقیم در فرایند قانونگذاری از اسناد بین‌المللی

تأثیرپذیری غیرمستقیم از اسناد بین‌المللی، عمدتاً از مسیر جریان‌های تدریجی و گفت‌وگویی و بدون تصویب رسمی اسناد، بر سیاست جنایی تقنینی ایران مشهود است. در واقع، محدودیت‌ها و چالش‌ها در عدم الحاق به برخی اسناد بین‌المللی (از بُعد سیاسی، مذهبی، حقوقی، فرهنگی و...)، منجر به عدم بهره‌برداری از محتوای آنها نشده و در راستای تأمین ضرورت‌های ملی و فراملی در قانونگذاری مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. این مسأله در خصوص اسناد حقوق بشری اهمیت بیشتری دارد. چرا که انطباق قوانین داخلی با اسناد بین‌المللی حقوق بشری از مهمترین الزاماتی است که در راستای تضمین و صیانت از اجرای مقررات اسناد مزبور باید توسط دولت‌ها به عمل آمده، شکل قانونی یافته و از راه قانونی اجرای آنها تضمین گردد^{۴۴}. علاوه بر این حتی به‌رغم عدم تصویب این اسناد، دلایلی چون ضرورت‌های داخلی در مقابله با بزهکاری فراملی، کاستی‌ها و خلأهای قانونی، ویژگی‌های الگوی پیشنه‌های اسناد بین‌المللی در مقابله مؤثر با جرایم مذکور، روش‌های جدیدتر ارتکاب برخی جرایم یا ماهیت آنها و ناکارآمدی نظام جرم‌انگاری سنتی، از عوامل مؤثر در تأثیرپذیری از مفاد اسناد مذکور می‌باشد. در این زمینه رویکرد برخی نمایندگان مجلس قابل توجه است که در خصوص پیوستن و اجرای الزامات مندرج در اسناد بین‌المللی معتقدند که می‌توان با تصویب قوانین داخلی

- ^{۴۰} نک: فاطمه باقری. «حدود انطباق قانون مبارزه با پولشویی با کنوانسیون مریدا»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، ۱۳۹۱.

- ^{۴۱} نک: سعیده غلامی و رضا موسی‌زاده. «مطالعه تطبیقی جرم آزار و اذیت کودکان در پرتو قوانین کیفری ایران و چهارچوب نظام بین‌المللی حقوق بشر»، پژوهش بین‌المللی، ۱(۱۳۹۹)، ۱۶-۳۵.

- ^{۴۲} نک: سیدباقر میرعباسی و سید محمد حسینی. «نقش کمیته رفع تبعیض نژادی در توسعه مفاهیم و قواعد کنوانسیون بین‌المللی رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی»، پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌المللی، ۱(۱۳۹۸).

- ^{۴۳} نک: عاطفه شیخ‌اسلامی، پیشین.

- ^{۴۴} هیبت الله نژندی منش، سیدعلی حسینی آزاد و مسعود احسن نژاد. «حاکمیت دولتها و اسناد بین‌المللی حقوق بشر: تأثیر یا تأثر». دوفصلنامه بین‌المللی حقوق بشر، ۲(۱۳۹۱)، ۴۲.

برگرفته از این اسناد، بدون نیاز به الحاق رسمی (و تحمل هزینه‌های آن)، الزامات مزبور را عملیاتی نمود، به‌ویژه هنگامی که برخی معاهدات دارای ابهامات حقوقی و تبعات گسترده برای کشور باشند.^{۴۵} این امر در مواردی چون قانون مبارزه با تأمین منابع مالی تروریسم ۱۳۹۴، اصلاح آن (۱۳۹۷) و کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین منابع مالی تروریسم^{۴۶}، تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان با اقتباس از پروتکل نخست کنوانسیون پالمو^{۴۷} (۱۳۸۵)، قانون جرایم رایانه‌ای و کنوانسیون بوداپست در حقوق داخلی^{۴۸} (۱۳۸۸) و مقررات تشدید در ارتباط با سردستگی در ق.م.ا ۱۳۹۲ (ماده ۱۳۰) با اقتباس از کنوانسیون پالمو^{۴۹}، در قالب مقررات مستقل، بدون الحاق و تصویب سند بین‌المللی منبع^{۵۰} قابل ملاحظه است.

این تقسیم‌بندی در چارچوب مدل «ورودی-خروجی»، تعامل سیاست جنایی تقنینی ایران با اسناد بین‌المللی را بدین شکل قابل ارزیابی می‌کند:

-ورودی‌ها: هنجارها و تعهدات ناشی از اسناد بین‌المللی، اعم از آنهایی که ایران به آنها ملحق شده یا خیر، به عنوان داده‌های اولیه وارد سیستم تقنینی می‌شوند. (تحت تأثیر محیط سیاست‌گذاری)

-پردازش (جعبه سیاه): این ورودی‌ها در بستر یک فرآیند سیاسی-حقوقی پیچیده پردازش می‌شوند که تحت تأثیر ملاحظات سیاسی، فرهنگی، حقوقی، مذهبی و مصالح ملی قرار دارد. این سیستم حتی در صورت عدم الحاق رسمی به دلایل امنیتی یا ایدئولوژیک، با هدف پاسخگویی به ضرورت‌های عملی مانند مقابله با جرایم فراملی، رفع خلأهای تقنینی و بهره‌گیری از الگوهای کارآمد بین‌المللی، به اقتباس گزینشی از مفاد این اسناد می‌پردازد.

-خروجی‌ها: برونداد نهایی این فرآیند، در قالب قوانین داخلی، اعم از جرم‌نگاری‌های جدید یا اصلاح مقررات موجود، منعکس می‌شود. این خروجی‌ها حاکی از یک تعامل معنادار با اسناد بین‌المللی است که بیش از آنکه تابعی از تعهدات حقوقی رسمی باشد، محصول محاسبه هزینه-فایده (نظام سیاسی ایران با سنجش منفعت‌ها و آسیب‌های بالقوه هر سند بین‌المللی، تنها در مواردی که تطابق استراتژیک با منافع ملی وجود دارد، اقدام به اقتباس از آن می‌کند) و انطباق با اولویت‌های ملی (ملاحظات امنیتی، مذهبی و سیاسی تحت تأثیر گفتمان‌های حاکم بر فرایند قانونگذاری در برابر اسناد بین‌المللی، فیلترهای اصلی برای پذیرش یا رد هنجارهای بین‌المللی محسوب می‌شوند) درون «جعبه سیاه» نظام سیاست‌گذاری است.

در ارزیابی سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی، علاوه بر الگوی دووجهی تأثیرپذیری، این مسأله مطرح است که کدام جهت‌گیری‌های تقنینی بر این فرایند سایه افکنده است؟ در واقع، ارزیابی این سازوکارها بدون سنجش نقش متغیر واسط، یعنی جهت‌گیری‌ها (انفعال، گزینش‌گری و واسطه‌ای) و رویکردها (تحریم یا طرد و رویکرد انتخابی)، ناتمام خواهد بود. این جهت‌گیری‌ها که تعیین می‌کند سازوکارهای تأثیرپذیری چگونه، در چه جهتی و با چه کیفیتی به کار گرفته شوند، مشخص می‌کند قانونگذار چگونه و با چه میزانی از آگاهی و برنامه‌ریزی، از ظرفیت تأثیرپذیری مستقیم یا غیرمستقیم بهره می‌برد و در نهایت، کیفیت و انسجام خروجی قانونی را رقم می‌زند. از این‌رو، جهت‌گیری‌ها و رویکردهای حاکم در ادامه به منظور آسیب‌شناسی دقیق‌تر فرایند قانونگذاری در برابر اسناد بین‌المللی بررسی شده است.

^{۴۵}-روزنامه رسمی، مشروح مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی (دوره دهم)، جلسه ۱۷۰ (۱۳۹۶/۱۱/۴)، سال هفتاد و سوم، ش. ۲۱۲۴۰، ۳-۵.
^{۴۶}- محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی و سعیده خاتمی، «سیاست جنایی ایران در قبال جرم تأمین منابع مالی تروریسم در پرتو الزامات بین‌المللی»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۳ (۱۳۹۷)، ۶۱-۶۲.
^{۴۷}- نک: مرجان نگهی مخلص آبادی، پیشین.
^{۴۸}- نک: بابک پورقهرمان، پیشین.
^{۴۹}- نک: محمدرضا درخشان، غلامحسین رضایی و مصطفی فروتن، «سردستگی گروه مجرمانه در حقوق ایران و کنوانسیون پالمو»، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳ (۱۳۹۸).
^{۵۰}- تصویب قانون الحاق ایران به کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی (پالمو) مصوب ۰۳/۰۷/۱۳۹۷ مجلس شورای اسلامی، در ۲۴/۰۲/۱۴۰۴ موافق با مصلحت نظام تشخیص داده و نهایی شد.

۳،۲. رویکردها و جهت‌گیری‌های حاکم بر سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر اسناد بین‌المللی

در نگاه دیگر، جریان قانونگذاری در پرتو اسناد بین‌المللی در نظام کیفری ایران در سه جهت‌گیری مبتنی بر ۱-انفعال، ۲-گزینش‌گری و ۳-واسطه‌ای (انتقال غیرمستقیم هنجارهای بین‌المللی به حقوق داخلی) قابل تقسیم است که خود، تحت تأثیر دو رویکرد کلی تحریم یا طرد و رویکرد انتخابی، قابل بررسی می‌باشند. موارد مذکور گرچه در حوزه‌هایی ممکن است هم‌پوشانی داشته باشند اما با هدف ارزیابی و ارائه یک دسته‌بندی شفاف از جهت‌گیری فرایند قانونگذاری ایران در ارتباط با اسناد بین‌المللی، در موارد زیر دسته‌بندی می‌شوند:

۳،۲،۱. رویکرد منفعلانه و موضع گیرانه

می‌توان نخستین مورد را در رویکرد منفعلانه و موضع‌گیرانه در برابر اسناد بین‌المللی دسته‌بندی کرد؛ وضعیتی که با تعارض میان اصول و قواعد این اسناد با مبانی حقوق داخلی، به‌ویژه قانون اساسی، شکل گرفته و مانع از اثرپذیری از مفاد اسناد مزبور و جرم‌انگاری رفتارهای پیش‌بینی‌شده در آن‌ها در نظام حقوقی داخلی می‌شود. برای نمونه، الزام به جرم‌انگاری هرگونه تبعیض علیه زنان بر مبنای کنوانسیون منع تبعیض علیه زنان، به دلیل ناسازگاری مفاهیم، منابع و اصول مبنایی کنوانسیون با قوانین ایران به‌خصوص قانون اساسی ایران^{۵۱}، قابلیت تحقق ندارد. در این موارد، به دلیل تفاوت بنیادین در نظام‌های ارزشی، نه‌تنها امکان الحاق به این اسناد فراهم نیست^{۵۲} بلکه تأثیرپذیری از آنها نیز به دلایل پیش‌گفته با موانع ساختاری و حقوقی اساسی مواجه می‌باشد. اتخاذ روش مبتنی بر انفعال در برابر اسناد بین‌المللی برآمده از رویکرد تحریم و طرد مقررات اسناد بین‌المللی و موضع‌گیری منفعلانه در برابر آنها است. این رویکرد در قبال اسنادی چون کنوانسیون منع شکنجه^{۵۳} و اعلامیه راجع به رفع تمامی اشکال تبعیض مبتنی بر دین یا عقیده و اعلامیه جهانی حقوق بشر در حوزه اخیر^{۵۴}، نیز قابل توجه می‌باشد. در واقع، مسدود شدن فرایند جذب و ادغام ورودی‌ها در مرحله پردازش به دلیل مغایرت اسناد بین‌المللی با سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری، منتهی به موضع‌گیری منفعلانه و عدم جرم‌انگاری در نظام حقوقی داخلی می‌شود.

۳،۲،۲. رویکرد گزینشی

دومین مورد، گزینش‌گری یا اقتباس گزینشی مفاد اسناد بین‌المللی در سیاست جنایی تقنینی داخلی است. توضیح آنکه خروجی فرایند قانونگذاری در چارچوب سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری و تحت تأثیر گفتمان‌های حاکم بر تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی، منجر به رویکرد فعال در برابر برخی از مقررات یک سند و در عین حال انفعال در برابر مفاد دیگر از همان سند مورد اقتباس در تصویب قوانین می‌شود. در این روش با رویکرد انتخابی، یا صرفاً جنبه‌های جرم‌انگاری اعمال مقرر در اسناد مزبور بدون توجه به اقدامات پیشگیرانه و حمایتی وارد قوانین می‌شوند و یا خود جریان خاص جرم‌انگاری هم با گزینش‌گری در قوانین داخلی انجام می‌شود.

^{۵۱} - نک: محمدعلی جاهد، «چالش‌های کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان و قانون مدنی ایران در زمینه حقوق خانواده»، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای زن در نظام حقوقی اسلام، دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا، دوره برگزاری ۱ (۱۳۸۶).

^{۵۲} - طبق مصوبه ۴۱۳ جلسه ۷۶، ۱۱، ۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی، پیرو مصوبه جلسه ۳۹۵ شورای عالی در باره تعیین هیأتی برای بررسی الحاق یا عدم الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان، نامه ۷۶، ۷، ۲۱ دبیر آن هیأت مطرح و شورای عالی با الحاق به آن کنوانسیون مخالفت کرد. «درباره عدم الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان»، ش. ۴۸۶۸، د.ش. ۱۳۷۶، ۱۲۶.

^{۵۳} - در خصوص دو رویکرد مخالف در امکان تصویب کنوانسیون مذکور در حقوق داخلی ایران نک: حسن پوربافرانی و رئوف رحیمی، «مطالعه تطبیقی جرم شکنجه در حقوق ایران و کنوانسیون منع شکنجه»، مجله حقوقی دادگستری، ۹۳ (۱۳۹۵) و عاطفه شیخ‌اسلامی، «تعارض کنوانسیون منع شکنجه و نظام

حقوقی ایران در قبال کیفرهای بدنی؛ از حق شرط تا تعهد بر اصلاح نظام کیفرها» نشریه نظریه‌های حقوقی، ۶ (۱۴۰۲).

^{۵۴} - نک: اصل ۱۲ ق.ا و نیز: علی‌محمد فلاح زاده و سید طه موسوی میرکلانی، «تحلیل جرم‌انگاری ارتداد در مواجهه حقوق بشر اسلامی و حقوق بشر بین‌المللی: دیالکتیک حقوق بشر و حقوق شهروندی»، مطالعات حقوق بشر اسلامی، ۱۳ (۱۳۹۶)

در این زمینه قانون مبارزه با قاچاق انسان که با تأثیر از پروتکل نخست کنوانسیون پالمو به تصویب رسیده، قابل توجه است که گرچه در حوزه جرم‌انگاری متأثر از این سند بین‌المللی بوده اما فاقد سازوکارهای حمایتی مقرر در پروتکل مزبور نظیر حمایت مؤثر از بزه‌دیدگان است. امری که به‌عنوان یکی از ایرادات مهم قانون قاچاق انسان که در لایحه مبارزه با قاچاق انسان و اعضای بدن و مجازات عبوردهندگان غیرمجاز افراد از مرزهای کشور مصوب اسفند ۱۳۹۷ نیز مرتفع نشده^{۵۵} اشاره کرد. این قانون همچنین در نحوه جرم‌انگاری نیز با خلأهایی مواجه است؛ از جمله عدم رویکرد مطلق به بی‌تأثیری رضایت بزه‌دیده در تحقق جرم^{۵۶} و اعمال مجازات قاچاق انسان که با مفاد پروتکل مذکور ناسازگار است. رویکرد گزینشی مشابهی در خصوص کنوانسیون مریدا نیز مشاهده می‌شود که به‌رغم تصویب در حقوق داخلی، در مواردی مثل اختلاس^{۵۷} و رشا و ارتشاء در بخش خصوصی^{۵۸} همچنان در قوانین داخلی با خلأ روبه‌رو بوده و سیاست جنایی تقنینی رویکردی منفعل در برابر آن داشته است.

در واقع عدم انطباق مقررات مندرج در اسناد بین‌المللی با قوانین داخلی اقتباسی، از مظاهر رویکرد گزینشی است که به دلایلی چون تعارض اصول حقوقی یا ملاحظات ملی، در اسناد مورد اقتباس، بروز یافته است. هرچند اسناد بین‌المللی بر لزوم تطابق با استانداردهای حقوقی داخلی تأکید دارند، اما جریان‌های ایدئولوژیک مبنا در سیاست جنایی و نیز مدل‌های سیاست جنایی^{۵۹} و تلفیق آن با دیگر سیاست‌های کلی حاکم بر فرایند سیاست‌گذاری و قانونگذاری، ممکن است منجر به فاصله‌گیری رویکرد حقوق داخلی از اهداف اسناد بین‌المللی و در نتیجه ایجاد اختلال در همسویی آنها شود.

در این جهت‌گیری بر اساس مدل سیستمی، هنجارهای بین‌المللی در قالب ورودی‌ها در مرحله پردازش تحت تأثیر مقتضیات محیط سیاست‌گذاری، رفع نارسایی‌ها و خلأهای حقوقی، الزامات و فشارهای داخلی و بین‌المللی، با رویکردی گزینشی و مبتنی بر ملاحظات مختلف و گفتمان‌های حاکم، تنها در بخش‌هایی از اسناد بین‌المللی (عمدتاً جنبه‌های کیفی) بدون لحاظ چارچوب کامل (مانند اقدامات پیشگیرانه و حمایتی) اقتباس می‌شوند. خروجی این فرآیند، قوانینی است که به‌ظاهر متأثر از استانداردهای بین‌المللی‌اند، اما در عمل به دلیل ناقص و ناهمگون بودن، منجر به عدم انطباق واقعی و اختلال در همسویی با اهداف اسناد مورد اقتباس می‌شوند.

۳،۲،۳. رویکرد انتقال غیرمستقیم هنجارهای بین‌المللی به حقوق داخلی (تأثیرپذیری واسطه‌ای)

مورد سوم را می‌توان در تأثیرپذیری واسطه‌ای فرایند قانونگذاری در برابر اسناد بین‌المللی ملاحظه نمود. این روش که بدون تصویب قوانین مستقل و جرم‌انگاری در قالب عناوین خاص در حقوق داخلی به عمل می‌آید و با هدف رفع خلأهای تقنینی ناشی از تحولات و چالش‌های نوظهور بین‌المللی به‌ویژه در حوزه جرایم فراملی، استفاده شده، ناشی از اجتناب از هزینه‌ها و تعهدات ناشی از پذیرش رسمی اسناد بین‌المللی است. دو رویکرد در این روش قابل ملاحظه است:

^{۵۵} - قاسم زمانی و محمدهادی قادری، «بررسی تطبیقی جرم‌انگاری قاچاق انسان در حقوق بین‌الملل و قوانین ایران»، مجله حقوقی بین‌المللی، ۶۶(۱۴۰۱)،

۴۸

^{۵۶} - محمدجعفر حبیب‌زاده، محمدباقر مقدسی و عباس جعفری دولت‌آبادی، «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۴(۱۳۸۸)،

۱۱۵ و ۱۰۶

- نک: سمیه سادات میری لوانی، محمد قربانزاده و بهنام اکبری، «بررسی تطبیقی بسترهای ملی و بین‌المللی پیرامون مبارزه با اختلاس»، فصلنامه علمی پژوهش حقوق کیفری، ۳۹(۱۴۰۱)

^{۵۸} - ارسلان اشرافی، امیر ایروانیان و مهدی هوشیار، «رشا و ارتشاء خصوصی در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران»، فصلنامه علمی پژوهش حقوق کیفری، ۳۶(۱۴۰۰)

^{۵۹} - می‌ری دلماس‌مارتی، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، برگردان علی حسین نجفی ابرندآبادی، (تهران: میزان، ۱۳۹۵)، ۱۰۵-۳۳۳

الف- نخست، رویکردی مبتنی بر انتقال غیرمستقیم مفاد اسناد بین‌المللی، بدون تصویب رسمی آن‌ها، به منظور پرهیز از تعهدات ناشی از الحاق، به‌ویژه در قبال اسناد الزام‌آور. امری که با هدف جبران کاستی یا رفع خلأ تقنینی، بدون جذب مستقل جرایم مقرر در اسناد بین‌المللی در حقوق داخلی و در راستای اجتناب از تعهدات و توسعه دامنه نظارت نهادهای بین‌المللی اتخاذ می‌شود. چنین رویکردی در موضع برخی نمایندگان مجلس در فرایند تصویب لوایح الحاقی به برخی اسناد قابل توجه است که در مقام مخالفت با تصویب آنها پیشبرد این فرایند را در حقوق داخلی معادل خودتحریمی قلمداد کرده‌اند.^{۶۰}

ب- مورد دوم نیز در بستر امتناع از اجرای تعهدات ناشی از الزامات برآمده از اسناد مصوب و خودداری از تدوین قوانین در راستای تحقق تعهدات مربوطه، در حقوق داخلی قابل بررسی است. نمونه این رویکرد در مواردی چون عدم جرم‌انگاری مستقل رفتارهایی نظیر تروریسم و نسل‌زدایی در میان قوانین ایران است. در واقع گرچه ایران به کنوانسیون سازمان همکاری اسلامی برای مقابله با تروریسم و کنوانسیون جلوگیری از نسل‌زدایی، به ترتیب در (۰۷/۱۰/۱۳۸۷) و (۳۰/۰۹/۱۳۳۴) ملحق شده اما همچنان جرم‌انگاری مستقل عناوین و جرایم مزبور با سکوت در قوانین داخلی مواجه است.

در این رویکرد، پردازش ورودی‌ها با هدف مقابله با بی‌کیفرمانی، در قبال جرایمی چون تروریسم و نسل‌زدایی، در راهبرد قانونگذار با توسل به تعاریف کلی، استفاده از عبارات مبهم، قابل تفسیر و با هدف تضمین توان پاسخگویی تقنینی به هر نوع تهدید و پوشش خلأ تقنینی در زمینه‌های مختلف (و اغلب حساس که به دلیل ملاحظات سیاسی و امنیتی، اجماعی در خصوص آنها در نظام سیاسی و حقوق داخلی وجود ندارد مثل تروریسم و نسل‌زدایی) نمود می‌یابد. نتیجه چنین رویکردی در پایانه خروجی، تصویب مقررات کلی است که توان پوشش دامنه وسیعی از رفتارهای متنوع را دارا بوده و می‌توانند بدون تصویب صریح یا تبعیت موردی از اسناد بین‌المللی، شامل جرایم مندرج در آن‌ها نیز باشند. ماده ۲۸۶ ق.م.ا. ۱۳۹۲ تحت عنوان «افساد فی الارض» در این زمینه قابل توجه است. جرمی مستوجب حد که مصادیقی از جرایمی چون تروریسم و نسل‌زدایی نیز در محدوده رکن قانونی آن قابلیت انطباق دارند. در کنار انتقادات وارد بر ماده مذکور^{۶۱}، اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها ایجاب می‌کند که شفافیت در نحوه جرم‌انگاری اولی^۱ به هدف رفع خلأهای تقنینی حتی در زمینه رفتارهای مرتبط با امنیت و نظم عمومی باشد. بویژه آنکه بکارگیری واژگان کلی و دارای معانی گسترده و متنوع که می‌توانند بر رفتارها و وضعیت‌های متفاوت اطلاق شوند، موجب ابهام شده و به تبع آن موجب تنزل شأن قانون، فرآیند تقنین و جایگاه حکومت در مفهوم عام می‌گردد و اجرا و احساس عدالت را به مخاطره می‌افکند.^{۶۲} در واقع، ابهام و فقدان شفافیت، بحران کارآمدی در سیاست جنایی تقنینی ایران را دامن زده است.

وضعیت پیچیده قانونگذاری در ایران و خروجی آن، مبین ناکارآمدی در عملکرد سیاست جنایی تقنینی است. سوابق تحصیلی نمایندگان مجلس در یک نگاه در روشن شدن پیچیدگی مسأله قانونگذاری از این جهت قابل توجه است (به‌عنوان نمونه تحصیلات حقوقی حدود دوازده درصدی نمایندگان مجلس دهم و محدوده سیزده درصدی آن در مجلس یازدهم). این در حالی است که برداشت‌ها و تفسیرهای متفاوت و خاص هریک از نهادهای مربوطه از قوانین و هنجارهای جامعه بر ادعای بحران سیاست جنایی^{۶۳} صحنه می‌گذارد. تردیدی نیست که اتخاذ روش‌هایی که علاوه بر تعارض با هدف اسناد مربوطه در روند هماهنگ‌سازی مقابله با

۶۰- روزنامه رسمی، مشروح مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی (دوره دهم)، جلسه ۱۷۰ (۱۳۹۶/۱۱/۴)، ۱۳۹۶، سال ۷۳، ش. ۲۱۲۴۰، ۳، ۵۶، ۱ - نک: محسن برهانی، «افساد فی الارض؛ ابهام مفهومی، مفاسد عملی (تحلیل حقوقی ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی)»، *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۲ و ۳ (۱۳۹۴)

۶۲- محمدابراهیم شمس ناتری، سید وحید ابوالعالی الحسینی و زهراسادات علیزاده طباطبایی، «ویژگی‌های جرم‌انگاری در پرتو اسناد و موازین حقوق بشر»، *راهبرد*، ۵۸ (۱۳۹۰)، ۲۸۹

۶۳- مهرداد رایجیان اصل، اسماعیل رحیمی نژاد و رضا رزم‌آور بناب، «سیاست‌گذاری جنایی تقنینی در آینه جرم‌شناسی فرهنگی: با رویکردی انتقادی به نمونه‌هایی از چالش‌های آن در ایران»، *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، ۲۱ (۱۴۰۲)، ۲۷۶-۲۷۷-۲۷۸

جرایم فراملی، سیاست جنایی تقنینی را با دوگانگی روبه‌رو می‌کند، نتیجه‌ای جز تولید خروجی‌های قانونی متعارض و کاهش کارآمدی قوانین ندارد.

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه گفته شد، اصلی‌ترین چالش سیاست جنایی تقنینی ایران، فقدان رویکردی منسجم در فرآیند تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی - که ناشی از تقابل گفتمان‌ها و رویه‌های سلیقه‌ای است - می‌باشد. امری که منجر به تصویب قوانین ناکارآمد، ضعیف، نیازمند اصلاحات مکرر^{۶۴} و ناتوانی در مدیریت جرایم فراملی شده است. تولید خروجی‌های غیرمنسجم در سیاست‌گذاری تقنینی، نتیجه چنین رویکردی است که نمود آن در وضع قوانین داخلی با الهام از اسناد غیرمصوب، رویکرد گزینشی نسبت به اسناد مصوب، و انفعال تقنینی در برابر تعهدات بین‌المللی مشهود است. با در نظر گرفتن گفتمان‌ها و تقابل حاکم، می‌توان چالش‌های اصلی سیاست جنایی تقنینی در تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی را در موارد زیر مورد توجه قرار داد:

۱- عدم رویکرد واحد و منسجم به ورودی‌ها: سیستم با رویکردهای متعارض به ورودی‌ها مواجه است. از یک‌سو مقررات برخی اسناد با تلقی به‌عنوان «ابزار سلطه» رد می‌شوند (در گفتمان تقابلی) و از سوی دیگر مقررات برخی دیگر از اسناد، بر اساس «منافع ملی» پذیرفته می‌شوند (در گفتمان تعاملی). این رویکرد دوگانه و فاقد اولویت‌بندی روشن، مستقیماً بر کیفیت پردازش و خروجی تأثیر می‌گذارد.

۲- پردازش غیرشفاف (جعبه سیاه): فقدان چارچوب شفاف و اصول راهبردی مشخص در فرآیند پردازش، باعث شده «جعبه سیاه» تصمیم‌گیری با معیارهای سلیقه‌ای و پراکنده عمل کند. این امر منجر به خروجی‌های ناهمگون می‌شود: (عدم پذیرش، پذیرش گزینشی، یا علیرغم تصویب، نادیده گرفته شدن تعهدات در عمل)

۳- خروجی‌های ناکارآمد: برونداد این سیستم، قوانین پراکنده، ضعیف و ناهماهنگ است که فاقد کارایی لازم در مقابله با جرایم فراملی هستند. این خروجی‌ها نه‌تنها هزینه‌های سنگینی (امنیتی، اقتصادی و اجتماعی) در سطوح مختلف را به همراه دارند، بلکه توانایی سیاست جنایی برای تعامل مؤثر در عرصه بین‌المللی را نیز تضعیف و فرایند مذکور را پرهزینه می‌کنند.

تصویب قوانین کارآمد در مقابله با جرایم فراملی، مستلزم تدوین راهبرد و چارچوبی منسجم و شفاف برای الحاق یا استفاده از اسناد بین‌المللی است. خروجی این امر، کاهش هزینه‌های ناشی از تقنین ناکارآمد بر امنیت ملی، ثبات نظام اقتصادی و رفاه اجتماعی در سطوح ملی و فراملی خواهد بود.

^{۶۴} به‌عنوان نمونه: قوانینی چون قانون مبارزه با قاچاق انسان (۱۳۸۳)، پولشویی (۱۳۸۶) و حمایت از کودکان و نوجوانان (۱۳۸۱)، تحت تأثیر کنوانسیون‌های پالرمو، مریدا و حقوق کودک تصویب شده‌اند. با این حال، به‌رغم تلاش‌ها برای انطباق بیشتر با این معاهدات، قوانین اصلاحی مانند قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی (۱۳۹۷)، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹) و حتی لایحه مبارزه با قاچاق انسان و اعضای بدن و مجازات عبوردهندگان غیرمجاز افراد از مرزهای کشور (۱۳۹۷)، همانطور که بیان شد، هنوز در برخی حوزه‌ها با خلاهای تقنینی نسبت به اسناد مربوطه مواجه هستند.

پیشنهادات

۱- تأسیس «شورای سیاست جنایی تقنینی ناظر بر فرایند جذب و ادغام هنجارهای بین‌المللی» به منظور نظارت فنی بر فرایند جرم‌انگاری در پرتو اسناد بین‌المللی و در راستای ارتقاء کیفیت قوانین کیفری و افزایش اثربخشی مقابله با جرایم فراملی. بررسی دقیق و کارشناسانه‌ی محتوای اسناد بین‌المللی از سوی چنین نهادی می‌تواند ضمن حداکثرسازی همسویی با این اسناد و تطبیق آنها با ظرفیت‌های قانونی و اجرایی داخلی، از اتخاذ تصمیمات شتاب‌زده‌ای که ناشی از فهم نادرست تعهدات این اسناد است و نیز از تصویب قوانین ناقص و ناکارآمد در نظام حقوقی داخلی پیشگیری کند. حداقل اثر این امر، تقویت سیستم قانونگذاری و ارزیابی اسناد بین‌المللی پیش از الحاق است. تهیه «گزارش تأثیر تقنینی و اجرایی» پیش از پیوستن به اسناد، امکان بررسی تخصصی الزامات قانونی، ارزیابی نهادهای اجرایی، شناسایی مخاطرات امنیتی و تصمیم‌گیری آگاهانه و مدیریت پیامدهای الحاق را فراهم می‌کند.

۲- تدوین چارچوب مشخص قانونگذاری در تاثیرپذیری از اسناد بین‌المللی، مبتنی بر منافع ملی و ظرفیت‌های داخلی. این چارچوب باید شامل دستورالعمل‌های شفاف برای پذیرش و تلفیق قواعد بین‌المللی در حقوقی داخلی باشد. یک چارچوب راهبردی شفاف برای تعیین اولویت‌ها و رویکرد مشخص در قبال اسناد بین‌المللی، از تشتت آراء و طولانی‌شدن فرآیند تاثیرپذیری جلوگیری می‌کند. ۳- کاهش تعدد نهادهای ذی‌صلاح در فرایند تقنینی و یا افزایش همسویی و مشارکت نهادهای مذکور (مثل مجلس، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی امنیت ملی) در پرهیز از رویکردهای سلیقه‌ای به اسناد بین‌المللی، می‌تواند آشفتگی در فرایند قانونگذاری و سیاست‌زدگی سیاست جنایی تقنینی داخلی را کاهش داده و کارآمدی خروجی نظام حقوقی را افزایش دهد. تأسیس شورای سیاست جنایی تقنینی و تدوین چارچوب راهبردی فرایند قانونگذاری در برابر اسناد بین‌المللی در حصول این مشارکت مؤثر خواهد بود.

۴. ضرورت توجه به سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری در راستای عدم مغایرت مقررات با قانون اساسی و بهره‌گیری از ظرفیت آموزه‌های اسلامی برای جرم‌انگاری در پرتو اسناد بین‌المللی، با توجه به چالش‌های جهانی‌شدن جرم و لزوم تحول در پاسخ‌های کیفری به جرایم سازمان‌یافته فراملی. این رویکرد مستلزم خروجی‌های انعطاف‌پذیرتری است که ضمن حفظ موازین شرعی و ارزش‌های جامعه، توانایی مدیریت چالش‌های نوین در سطوح ملی و فراملی را داشته باشد. ماده ۲۲۵ ق.ا.م. ۱۳۹۲ با تعیین مجازات جایگزین برای رجم با رعایت شرایط خاص قانونی به عنوان جرمی مستوجب حد، و نیز قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹ که امکان تبدیل برخی شلاق‌های تعزیری به جزای نقدی را فراهم ساخته، جلوه‌ای از پویایی، انعطاف و تحول‌پذیری حقوق داخلی^{۶۵} در هماهنگی با مقتضیات بین‌المللی بشمار می‌رود.

- ۶۵ نک: رحیم نوبهار، «امکان‌سنجی فقهی گذار از مجازات‌های بدنی»، کاوشی نو در فقه، ۲ (۱۳۹۶)

منابع

الف) منابع فارسی

کتابها

- دلماس مارتی، می‌ری. *نظام‌های بزرگ سیاست جنایی*، مترجم علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: میزان، ۱۳۹۵.
- شیخ اسلامی، عاطفه. *سیاست جنایی تقنینی ایران در تعامل و تقابل با اسناد بین‌المللی*. تهران: مجد، ۱۴۰۲.
- ضیائی بیگدلی، محمدرضا. *حقوق بین‌الملل عمومی*، تهران: گنج دانش، چ. ۸۲، ۱۴۰۳.
- قدسی، سید ابراهیم و شیخ اسلامی، عاطفه. *واکنش‌های بین‌المللی به خطرات جهانی‌شدن از منظر حقوق کیفری بین‌المللی*، بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران، ۱۴۰۲.

مقالات

- احمدوند، محسن، قبولی، محمدتقی و فخلعی، محمدتقی. «نگرشی نو در مفاد قاعده نفی سبیل و نسبت سنجی آن با اصل عدالت در روابط بین‌المللی». *کاوشی نو در ققه*، ۱(۱۳۹۵).

<https://doi.org/10.22081/jf.2016.64681>

- اشتریان، کیومرث و تمامی میبیدی، راضیه. «ساماندهی ارزیابی سیاست‌های عمومی در جمهوری اسلامی ایران». *دانش سیاسی*، ۲(۱۳۹۳).

<https://doi.org/10.30497/pk.2016.1> 83

- اشرفی، ارسلان، ایروانیان، امیر و هوشیار، مهدی. «رشا و ارتشاء خصوصی در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران». *پژوهش حقوق کیفری*، ۳۶(۱۴۰۰).

<https://doi.org/10.22054/jclr.2021.4433> 1947

- الهام، غلامحسین و نورایی، مهدی. «وحدت یا تعدد مراجع مقررگذار در نظام جمهوری اسلامی ایران و تأثیر آن بر نظام حقوق اداری». *اندیشه‌های حقوق عمومی*، ۴(۱۳۹۴).

- برهانی، محسن. «افساد فی الارض؛ ابهام مفهومی، مفاسد عملی (تحلیل حقوقی ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی)». *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۳و۲(۱۳۹۴).

<https://doi.org/JQCLCS-201511-1068>

- پوربافرانی، حسن و رحیمی، رئوف. «مطالعه تطبیقی جرم شکنجه در حقوق ایران و کنوانسیون منع شکنجه». *مجله حقوقی دادگستری*، ۹۳(۱۳۹۵).
- حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی و خاتمی، سعیده. «سیاست جنایی ایران در قبال جرم تأمین منابع مالی تروریسم در پرتو الزامات بین‌المللی». *پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، ۳(۱۳۹۷).

<https://doi.org/10.22091/csiw.2019.3449.1428>

- حبیب‌زاده، محمدباقر مجلسی و جعفری دولت‌آبادی، عباس. «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران». *پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، ۴(۱۳۸۸).
- خانعلی پور واجارگاه، سکینه و محبی، جلیل. «گفت‌وگوهای کلان اثرگذار بر فرایند قانونگذاری کیفری». *مجلس و راهبرد*، ۹۶(۱۳۹۷).
- دای، تامس. «مدل‌های تحلیل سیاست‌گذاری عمومی». مترجم سوئیل ماکویی، *مطالعات راهبردی*، ۳۹(۱۳۸۷).
- رایجیان اصل، مهرداد، رحیمی نژاد، اسماعیل و و رزم‌آور بناب، رضا. «سیاست‌گذاری جنایی تقنینی در آینه جرم‌شناسی فرهنگی: با رویکردی انتقادی به نمونه‌هایی از چالش‌های آن در ایران». *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، ۲۱(۱۴۰۲).

<https://doi.org/10.22034/jclc.2023.3462> 6.1706

- رمضان‌خردمردی، حسین، احمدی، حمید و ذاکریان امیری، مهدی. «انگیزه کنشگران در سیاست‌گذاری عمومی؛ نگاهی نو به نفع شخصی در نظریه انتخاب عمومی». *سیاست‌گذاری عمومی*، ۳(۱۳۹۹).

<https://doi.org/10.22059/jppolicy.2021.9495>

- رهبر، فرهاد و امیری، میثم. «اقتصاد رفتاری و سیاست‌گذاری عمومی». *برنامه‌ریزی و بودجه*، ۱۲۷(۱۳۹۳).
- رحمانی، محمد. «قاعده نفی سبیل از منظر فریقین». *طلوع*، ۶(۱۳۸۲).
- روزنامه رسمی، مشروح مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی (دوره دهم)، جلسه ۲۴۸ (۱۵/۰۷/۱۳۹۸)، سال ۷۴، ش. ۲۱۴۳۴، (۱۳۹۷).
- روزنامه رسمی، مشروح مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی (دوره دهم)، جلسه ۱۷۰ (۰۴/۱۱/۱۳۹۶)، سال ۱۳۹۶، ش. ۲۱۲۴۰.

- زمانی، سید قاسم و قادری، محمدهادی. «بررسی تطبیقی جرم‌انگاری قاچاق انسان در حقوق بین‌الملل و قوانین ایران». *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۱۴۰۱(۱):۶۶.

<https://doi.org/10.22066/cilamag.2022.246649>

- سعید، پدram. «راهنمای سیاستگذاری در قانونگذاری: بررسی الگوی «ارزیابی تاثیرات قانون». *مجلس و پژوهش*، ۴۰(۱۳۸۲).
- سینائی، وحید و زمانی، سمیه. «نقش مجالس قانونگذاری در فرآیند سیاستگذاری؛ به سوی یک الگوی نظری». *راهبرد*، ۵۸(۱۳۹۰).
- شمس ناتری، محمدابراهیم، ابوالمعالی الحسینی، سید وحید و علیزاده طباطبایی، زهراسادات. «ویژگی‌های جرم‌انگاری در پرتو اسناد و موازین حقوق بشر». *راهبرد*، ۵۸(۱۳۹۰).
- صادقی‌زاده، سلیمان. «چالش‌های عمده در تبیین پدیده جهانی شدن». *فصلنامه سیاست*، ۳(۱۳۹۳).
- علینقی، امیرحسین، «جهانی شدن تهدید»، *مطالعات راهبردی*، ۱(۱۳۸۲).
- غلامی، علی و بهادری جهرمی، علی. «مفهوم، ماهیت و نظارت بر اجرای سیاست‌های کلی نظام». *دانش حقوق عمومی*، ۳(۱۳۹۲).
- غلامی، سعیده و موسی‌زاده، رضا. «مطالعه تطبیقی جرم آزار و اذیت کودکان در پرتو قوانین کیفری ایران و چهارچوب نظام بین‌المللی حقوق بشر». *پژوهش بین‌المللی*، ۱(۱۳۹۹).
- فلاح زاده، علی محمد و موسوی میرکلائی، سیدطه. «تحلیل جرم‌انگاری ارتداد در مواجهه حقوق بشر اسلامی و حقوق بشر بین‌المللی: دیالکتیک حقوق بشر و حقوق شهروندی»، *مطالعات حقوق بشر اسلامی*، ۱۳(۱۳۹۶).
- میرعباسی، سیدباقر و حسنی، سید محمد. «نقش کمیته رفع تبعیض نژادی در توسعه مفاهیم و قواعد کنوانسیون بین‌المللی رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی»، *پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل*، ۱(۱۳۹۸).

<https://doi.org/10.22067/ijip.v8i1.72388>

- میری لوانسانی، سمیه سادات، قربانزاده، محمد و اکبری، بهنام. «بررسی تطبیقی بسترهای ملی و بین‌المللی پیرامون مبارزه با اختلاس». *پژوهش حقوق کیفری*، ۳۹(۱۴۰۱).

<https://doi.org/10.22054/jclr.2022.51192.2085>

- نژندی منش، هیبت الله، حسینی آزاد، سیدعلی و احسن نژاد، مسعود. «حاکمیت دولتها و اسناد بین‌المللی حقوق بشر: تأثیر یا تأثر». *دوفصلنامه بین‌المللی حقوق بشر*، ۲(۱۳۹۱).
- نوبهار، رحیم. «امکان سنجی فقهی گذار از مجازات‌های بدنی»، *کاوشی نو در فقه*، ۲(۱۳۹۶).

<https://doi.org/10.22081/jf.2017.65373>

پایان‌نامه

- باقری، فاطمه. «حدود انطباق قانون مبارزه با پولشویی با کنوانسیون مریدا». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، ۱۳۹۱.

تارنماها

- «هجوم اسناد بین‌المللی به هویت شیعی، خبرگزاری رسمی حوزه، کد خبر: ۴۳۹۶۱۹، تاریخ ۱۵/۱۱/۱۳۹۶، آخرین دسترسی: ۱۴۰۴/۰۴/۲۹، دسترس پذیر در: (<https://hawzahnews.com/x5L6Q>)»
- «همه چیز در مورد FATF/ موافقان و مخالفان چه می‌گویند؟»، تارنمای خبرگزاری مهر، ۱۵/۱۰/۱۴۰۳، آخرین دسترسی: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵، دسترس پذیر در: (<https://mehrnews.com/x36Rpf>)»

ب-منابع خارجی

Books

- Brklund, Thowas A. An Introduction to the Policy Process Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making, 3rd Edition, (New York: M.E. Sharpe, 2010)
- Keller, Reiner, Hornidge, Anna-Katharina & Schünemann, Wolf. (Edited). *The Sociology of Knowledge Approach to Discourse*, (London: Routledge, 2018).

Articles

- Cerar, Dr. Miro, "THE RELATIONSHIP BETWEEN LAW AND POLITICS", *Annual Survey of International & Comparative Law*, 1 (2009).
- Easton, David. "An approach to the analysis of political systems", *World Politics*, 3(1957).
- Katarzyna Maniszewska, «Globalization of Security Threats: A Vicious Circle», *Social Inclusion*, 12(2024)
<https://doi.org/10.17645/si.8717>